

КУПЦІ-СТАРООБРЯДЦІ МІНАЄВИ: ВІД ПРОМИСЛОВОЇ ДО ДОБРОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ТЕРИТОРІЇ СХІДНОЇ УКРАЇНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ ст.

О. В. Мірошниченко

*Дніпровський національний університет залізничного транспорту ім. В. Лазаряна,
mega.oksana90@gmail.com
ORCID: 0000-0001-9420-9347*

Ключові слова: благодійність, купці, Мінаєви, підприємництво, старообрядці.

У статті досліджено підприємницьку діяльність та благодійність старообрядців міста Олександрівська купців Мінаєвих. Встановлено, що в основі соціальної доброчинності купців-старообрядців було розуміння значення їх безкорисних діянь у вирішенні проблем саме соціального характеру: за допомогою Мінаєвих було побудовано багато навчальних закладів в місті, організовано будівництво старообрядницької церкви. Купецтво було унікальним прошарком імперського суспільства, бо виступало підприємницьким елементом на традиційно аграрних територіях Східної України.

OLD-BELIEFS MERCHANTS MINAIEVY: FROM COMMERCIAL TO HUMANITARIANISM ACTIVITIES ON SOIL OF EASTERN UKRAINE IN THE LATTER HALF OF THE XIX- EARLY XX CENTURIES

O. Miroshnychenko

*Dnipro National University of Railway Transport named after academician V. Lazaryan,
mega.oksana90@gmail.com*

Key words: alms-deed, merchant, Minaiev, income generating activities, Old Believers.

The article discusses the merchant Minaiev, formed Old Believers, who were engaged in income generating activities and alms-deed. Old-Belief merchants Minaiev and were engaged in philanthropy, inverting in this concept self-forgetfulness. merchant Minaiev solved social problems with the help of self-forgetfulness, such as the construction of many education institutions in town, to organisation of the structure of the Russian Orthodox Old-Rite Church. Merchants was unique upper class, because they were subjects of economic activities of agricultural territories in eastern Ukraine. Old-Beliefs merchants Minaiev and their income generating activities made a significantly contribution by their income generating activities to economic development of the Yekaterinoslav Governorate. Their economic activities contributed greatly to local development, as put up money for the folds and faith community. And even today, their income generating activities are a good example of an organic social-economic evolution. However, during the research, arose questions about confession of faith of the Minaiev, because one of the brothers was buried after Orthodox traditions and was registered in the registry – professes Eastern Christianity. However, it should be noted that the Old Believers did not go out of the faith-community.

Based on the analysis of the alms-deeds of the Old Believer merchants can be following conclusion: priority investments were illegal on Russian Orthodox Old-Rite Church until 1905. The mutual aid was one of the actions, that were necessary for maintain the community of Old Believers, because this community did not support the government and the Established Church. Old-Beliefs merchants were always merchants, were immune to the temptation to enoble, since there was fewer unique upper class. And for that reason, their upper class was long lived, but it was not typical for Russian economy. The research of Old-Belief merchants is relevant from the point the view of popularizing a small history in Yekaterinoslav Governorate in modern Ukrainian historical studies.

Тема підприємців старообрядців не є новою серед науковців, проте досліджень з даної проблематики обмаль. Одним із перших звернувся до теми купців-старообрядців ще в ХІХ ст. ро-

сійський письменник П.І. Мельников-Печерський. Вивчення ним життя, побуту й діяльності старообрядців знайшли відображення в романах «В лесах» і «На горах». Автор і сам був зна-

йомий з багатьма купцями Поволжя та Уралу, які і ставали прототипами героїв його творів¹.

Сучасні російські дослідники достатньо вичерпно представили тему купців-старообрядців у напрямку допомоги у служінню суспільству. Цих проблем торкалися зокрема, О.В. Єдов, І.В. Поздєєва, Н.Г. Думова, В.В. Ковалинський, А.П. Єфимкін. Проте спеціальних досліджень чи розвідок, присвячених даній темі немає².

Щодо вітчизняних істориків, то найбільш розлого картину життя старообрядництва дослідив С.В. Таранець. Автор розглядає соціальну благодійність старообрядців на території імперії XIX – на початку XX ст.³. Н.А. Колосова розглянула діяльність купців-старообрядців та їх роль у культурному розвитку Росії кінця XIX – початку XX ст. та особливості меценатської діяльності московських купців-старообрядців. Особливу увагу приділила їх колекціонуванню та меценатській діяльності у формуванні світових мистецьких колекцій.⁴ Запорізький дослідник А.І. Карагодін, досліджуючи історію міста Олександрівська (Запоріжжя) у XIX ст., називає такі прізвища як Пашкови, Паушенки, Нижегородцеві та ін., детально розглядає сім'ю братів Захар'їних. Автор розглядає їх становлення, діяльність та участь у житті міста⁵. О.М. Ігнатуша в огляді архівних документів вказує на представників серед старообрядницького населення м. Олександрівська, котрі залишили помітний слід в його економічному розвитку та громадському житті. Такими, зокрема, були фігури купців Мінаєвих. Як повідомляють документи, нерухомість Олександра Андріановича Мінаєва у 1890 р. оцінювалась в 3500 руб., на підставі чого його власника було включено до списку осіб, котрі мали право обирати представників до міської влади. Його брат Дмитро Андріанович Мінаєв наприкінці XIX – початку XX ст. також був відомою людиною – купцем II гільдії, власником багатьох торгівельних і промислових за-

кладів міста, меценатом⁶. Проте, до сьогодні нема жодного дослідження, присвяченого цій родині, її внеску в розбудову Катеринославської губернії. Саме тому родина Мінаєвих і стала предметом даної розвідки.

Невідомою складовою соціальної структури будь-якого міста Російської імперії у другій половині XIX ст. виступало купецтво. Це – напівпривілейований стан тогочасного суспільства, який становив одну десяту від загальної кількості населення міста Олександрівська. До цього стану належали й брати Мінаєви. Нам поки, на жаль, невідомо, як вони стали купцями, звідки вони родом, як заробили свій перший капітал та потрапили до Олександрівська – ми можемо лише розмірковувати та висувати різні версії щодо їх походження, статків. Вони проживали в м. Олександрівськ Катеринославської губернії. У пам'яті поколінь, матеріалах обласної бібліотеки, вони залишаться як будівельники, купці, меценати. Проте практично в жодних джерелах, окрім архівних, вони не згадуються як ті, що належать до старообрядницької громади.

Брати Мінаєви були внесені до Загального списку осіб, які мали право бути присяжними засідателями в Олександрівському повіті Катеринославського Окружного Суду. Станом на 1908 рік: Данило Андріанович – 54 роки, Дмитро Андріанович – 59 років, Олександр Андріанович – 52 роки. Перші два брати мали звання купців, а третій – міщанина. Цікавим є той факт, що всі брати значилися в цьому переліку як православні. А син Дмитра Андріановича – Гнат, який записаний міщанином, у колонці «віросповідання» зафіксований як старообрядець. Щоправда, весь рядок потім був закреслений. Цей факт може свідчити або про помилку у внесенні графі «віросповідання», або про виключення людини із переліку засідателів⁷. Що стосується суперечливості в архівних документах щодо їх релігійної приналежності – православні чи старообрядці, то звичайно, вони належали до старообрядців. Адже вони належали до старообрядницької громади, а влада просто заплющувала очі з огляду на їх активну участь в житті міста.

¹Павел Иванович Мельников-Печерский [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gorbibl.nnov.ru/melnikov> (дата звернення: 04.05.2020).

²Таранець С.В. Соціальна благодійність старообрядців у Росії в XIX — на початку XX століття // Проблеми історії України XIX — поч. XX ст. – 2013. – Вип. 21. – С. 402.

³Там само. – С. 402 – 414.

⁴Колосова Н.А. Особливості меценатської діяльності московських купців-старообрядців та їх роль в культурному розвитку Росії кінця XIX – початку XX століття // Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури. – 2013. – Вип. 30.

⁵Карагодін А.І. Александровск-Запорожье: этапы городской власти / Составитель А. Емец. – Пологи: б.и., 2006. – 82 с.

⁶Ігнатуша О.М. Джерела Державного архіву Запорізької області до вивчення суспільно-політичних та релігійних процесів в старообрядському середовищі (XIX – XX ст.) // Культурологічний вісник. Науково-теоретичний щорічник Нижньої Наддніпрянщини. – 2000 Вип. 6. – С. 40.

⁷Документи по формированию списков лиц, имеющих право по недвижимому имуществу и гильдейским свидетельствам быть присяжными заседателями ведомства Екатеринославского окружного суда (переписка, списки) за 1907 – 1912 гг. // Державний архів Запорізької області, ф.24, оп. 1, спр. 1659, 74 арк. Арк. 6 зв., 7.

Також у цьому списку містилися дані про заняття та прибутки Мінаєвих. Всі вони були заводчиками і мали прибутки: Данило – 1000 крб., Дмитро – 5000 крб., Олександр – 3000 крб.¹. Уже наступного, 1909 року Гнат Дмитрович Мінаєв у аналогічному списку числиться як людина, що сповідує православ'я та має прибуток 1800 крб.². Проте ні в 1910 р.³, а ні в 1911 р. він не включений до списку присяжних засідателів⁴. А 1912 р. вже вся родина включена до списку присяжних в Олександрівському повіті Катеринославського Окружного Суду. І можна прослідкувати тенденцію щодо збільшення прибутків кожного з членів їх родини. У 1912 р. у Данила – 1000 крб., Дмитра – 6000 крб., Олександра – 7000 крб., Гната Дмитровича – 2000 крб.⁵.

Суперечливим є той факт, що Олександр Андріанович у 1912 р. включений до списку присяжних засідателів як купець⁶, проте його імені немає в гільдійському списку купців та їх сімейств по місту Олександрівську за 1913 та 1914 рр. А його брати Дмитро Андріанович внесений Казенною Палатою про прилучення (причислення) до купецтва з 26 червня 1896 р. під № 20358 та Данило Андріанович – 10 липня 1896 р. під № 21640 разом з їх великими родинами⁷. Також і сучасні джерела зараховують Олександра Андріановича до купецької гільдії – як власник трьох цегляних заводів Олександр Мінаєв належав до другої гільдії купців Олександрівська⁸. Проте навряд чи це твердження можна вважати вірним, бо архівні документи вказують на протилежне.

Появі в Олександрівську великої кількості забудов, багатоповерхових житлових будинків слід завдячувати саме Мінаєвим. Зокрема, у 1902-1903 рр. побудована жіноча гімназія, де підрядчиками були брати⁹. Олександрівські ку-

пці вже на початку ХХ ст. усвідомлювали, що попит на нерухомість високий. Тому і є сенс здавати її в оренду. Так з'являються багатоквартирні будівлі, що отримали назву дохідних будинків¹⁰. У 1908 р. з'являється прибутковий будинок Мінаєва О.А. У березні цього ж року у міську управу О.А. Мінаєв звернувся з проханням дозволити виконати відповідно до наданого проекту перебудову двох будинків по вул. Олександрівській, які належали купцю. Перебудова полягала в надбудові других поверхів до існуючих одноповерхових будинків також будівництві між ними ще двоповерхового будинку¹¹. Квартири здавали в оренду: на першому поверсі зупинялися приїжджі купці і мандрівники, а другий поверх відданий для проживання учням гімназій, оскільки будинок знаходився поряд з навчальними закладами¹².

Будинок іншого брата Д. А. Мінаєва в комплексі з будинком Аптеки побудований у 1905 р. Підприємець Д.А. Мінаєв звернувся до міської управи з проханням дозволити збудувати одноповерховий мурований будинок на розі вулиць Жуковської та Тюремної. Зводили будинок із цегли, виготовленої на його ж на цегляному заводі¹³. У 1910 р. побудований ще один прибутковий будинок та переданий в оренду (здавалося 12 квартир), власником якого був Данило Андріанович Мінаєв¹⁴. Вони володіли черепично-цегляними заводами. Брати активно займалися добродійністю. З їх допомогою побудовано багато навчальних закладів міста й, зокрема, жіноча гімназія¹⁵ та дитячий притулок імені графині Канкриної¹⁶.

джерель історико-культурної спадщини України. – К., 2016. – 350 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.history.org.ua/?libid=11022> (дата звернення 12.05.2020). – С. 77.

¹⁰ Там само.

¹¹ Там само. – С. 77.

¹² Колишній прибутковий дім Мінаєва, Запоріжжя [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ua.igotoworld.com/ua/poi_object/67769_byvshiy-dohodnyy-dom-minaeva.htm (дата звернення 05.05.2020).

¹³ Матеріали до багатотомного «Зводу пам'яток історії та культури України»: Запорізька область. – Кн.1. «Запоріжжя» / НАН України. Інститут історії України; Центр досліджень історико-культурної спадщини України. – К., 2016. – 350 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.history.org.ua/?libid=11022> (дата звернення 12.05.2020). – С. 77.

¹⁴ Матеріали до багатотомного «Зводу пам'яток історії та культури України»: Запорізька область. – Кн.1. «Запоріжжя» / НАН України. Інститут історії України; Центр досліджень історико-культурної спадщини України. – К., 2016. – 350 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.history.org.ua/?libid=11022> (дата звернення 12.05.2020). – С. 188.

¹⁵ Там само. – С. 77.

¹⁶ Там само. – С. 189.

¹ Документи по формированию списков лиц, имеющих право по недвижимому имуществу и гильдейским свидетельствам быть присяжными заседателями ведомости Екатеринбургского окружного суда (переписка, списки) за 1907 – 1912 гг. // Государственный архив Запорізької області, ф.24, оп. 1, спр. 1659, 74 арк. Арк. 6 зв., 7

² Там само, арк. 20 зв., 21.

³ Там само, арк. 31 зв., 32.

⁴ Там само, арк. 43 зв., 44.

⁵ Там само, арк. 63 зв., 64.

⁶ Там само.

⁷ Гильдийские списки купцов и их семей г. Александровска // Государственный архив Запорізької області, ф.24, оп. 1, спр. 479, 88 арк., Арк. 15 зв., арк 47 зв.

⁸ В Запорожье взялись за бывший доходный дом Минаева. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://iz.com.ua/zaporoje/v-zaporozhe-vzylis-za-byivshiy-dohodnyiy-dom-minaeva> (дата звернення 04.05.2020).

⁹ Матеріали до багатотомного «Зводу пам'яток історії та культури України»: Запорізька область. – Кн.1. «Запоріжжя» / НАН України. Інститут історії України; Центр дослід-

Свої підприємницькі амбіції брати Мінаєви втілювали й за межами Олександрівська. Будівництво цегляних і вогнетривких виробництв у Бахмутському повіті почалося з прокладкою перших залізниць у другій половині XIX ст. інтенсивне будівництво металургійних і механічних заводів, гірничопромислового комплексу викликало величезний попит на цеглу і вогнетриви. Перші вогнетриви привозилися з Бельгії та Великобританії. Але Донецький край виявився дуже багатим на поклади всякого роду глин. Цим не могли не скористатися місцеві купці-промисловці. Практично повсюдно поширилася видобуток глини та виробництва цегельно-черепичної продукції. В одному тільки Бахмуті можна було нарахувати з десятків цегляних заводів. До XIX ст. техніка виробництва цегли залишалася примітивною і трудомісткою. У Російській імперії з середини XIX ст., у зв'язку із початком масового кам'яного будівництва, були прийняті «Правила вичинки цегли на казенних і приватних заводах» (1847 р). Згідно з ними, власники заводів на кожному виготовленому цеглі повинні були ставити своє клеймо, яке вичавлювали на сирці при його формуванні або сушці. Кожен виробник ніс відповідальність за свою продукцію (в такому випадку при руйнуванні будівлі через неякісність цегли можна було з легкістю визначити на якому заводі вона була виготовлена)¹. Так, одними з великих виробників черепиці та цегли в Бахмуті були Мінаєвих. Данило Андріанович та його син Іван Данилович мали тут заводи. Цегляно-черепичний завод Івана Мінаєва заснований у 1896 р. в м Бахмут. У 1903 р. на підприємстві працювала 40 чоловік. У 1910 році випускалося близько 1 млн. шт. цегли і 300 тис. шт. марсельської черепиці з річним оборотом 17,5 тис. крб. Працювало на виробництві 50 осіб. У 1914 р. значиться так само 50 працівників. Будівельної цегли і марсельської черепиці виготовлялося на суму 20 тис. крб.².

Як зазначив сучасний російський історик О.Л. Шахназаров, економічне процвітання старообрядництва стало однією з умов його існування – це, по-перше, а по-друге, побори були такі великі, що заохочували розвиток колективного захисту. Підприємницька діяльність на

благо громади стала розглядатися як засіб порятунку душі³. Тому і не дивно, що брати Мінаєви були меценатами, благодійниками, активно підтримували старообрядницьку громаду, до якої очевидно входили.

Поява Указу Миколи II у 1905 р. про проголошення свободи віросповідання активізувала старообрядців та сприяла до відновлення богослужінь у власних церквах та побудові нових храмів. Так, у 1905 р. старообрядницька громада звернулася до Міської Управи із листом щодо виділення їм земельної ділянки для побудови старообрядницького храму на таких же пільгових умовах, як і римо-католицькій общині. Серед 24 активістів, які підписали дане клопотання, були Данило, Дмитро, Олександр Андріановичі та Олександр Олександрович Мінаєви⁴. Вони належали до старообрядницької громади, бо особисто підписувалися в даному зверненні. Крім того, слід відмітити, що від моменту подачі клопотання, висновку земельної комісії, неодноразових засідань Міської Управи щодо виділення ділянки пройшло не так багато часу – з 24 жовтня 1905 р. по 5 квітня 1906 р.⁵ Також старообрядницька громада мала б викупити запропоновану вільну ділянку для побудову храму та церковного будинку у кількості 900 кв. саж. по 3 крб. за кв. саж.⁶ Проте було внесено до Міської Управи тільки по 10 коп. за кв. саж.⁷. Тобто замість 2700 крб. заплатили лише 90 крб. Можна припустити, що різницю в сумі сплатили або купці, або нараховану суму було знижено за їх активну участь у житті міста. Так швидко вирішили цю справу у виділенні ділянки в натурі – 10 квітня 1906 року можливо із-за того, що в клопотанні підписались старообрядці, які входили до купецької гільдії і були дуже заможними та знаковими постатями в житті міста Олександрівськ.

Інша справа теж свідчить про благодійну діяльність братів Мінаєвих. Із листом уповноважений старообрядницької громади Мінаєв Дмитро Андріанович звернувся до Олександрівської Міської Управи 14 грудня 1912 р. У ньому йшло-

³ Шахназаров О.Л. Отношение к собственности у старообрядцев (до 1917 года) // Вопросы истории. – 2004. – № 4 – С. 53 – 70.

⁴ Документ о строительстве старообрядческого храма в г. Александровске (постановление, переписка, схема) за 1905 год // Державний архів Запорізької області, ф. 24, оп. 1, спр. 232, 9 арк. Арк.1, 1 зв.

⁵ Документ о строительстве старообрядческого храма в г. Александровске (постановление, переписка, схема) за 1905 год // Державний архів Запорізької області, ф. 24, оп. 1, спр. 232, 9 арк. Арк. 2, 2 зв.

⁶ Там само, арк. 2 зв.

⁷ Там само, арк. 3

¹ Шахты и рудники Донбасса. Индустриальная фотография. Горнопромышленное краеведение [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.donmining.info/2015/03/blog-post_9.html (дата звернення 05.05.2020)

² Бахмутский (Артемовский) форум [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://forum.art-bahmut.org/index.php?topic=1761.0> (дата звернення 05.05.2020).

ся про виділення нової ділянки, яка межує з нинішнім цвинтаром для поховання небіжчиків¹. Не менш важливим для дослідників є той факт, що Д.А. Мінаєв під заявою підписався особисто – *Дмитрий Минаев*². Після розгляду та висновку Земельної Комісії Міської Управи дана заява була задоволена і відведено старообрядницькій громаді ділянку розміром 489 кв. саж.³ Проте Дмитро Андріанович попросив переглянути постанову щодо про виділення додаткової ділянки землі до старообрядницького кладовища у Міській Думі, адже виділена земля не задовольняла потреби громади⁴. І Міська Управа виділяє для старообрядницької громади під кладовище, додаткову ділянку землі⁵. Також і ця справа свідчить про значний вплив та повагу Мінаєвих серед владних кіл. І ніхто не спростовує той факт, що вони старообрядці. Можливо в Олександрівську ні влада, ні церква не звертали уваги на віросповідання братів Мінаєвих дивлячись на те скільки вони зробили для міста.

Хоча питання ще лишаються, адже Олександр Андріанович Мінаєв (1857-1917) похоронений за православним обрядом. Про це свідчить встановлена на могилі надгробна конструкція у вигляді масивного православного хреста⁶.

Таким чином, династія володіла трьома черепично-цегляними заводами (перший відкрито у 1867 р. у передмісті Карантинка) і 16 будинками в Олександрівську. Заводи Мінаєвих проіснували до 1922 року, і саме вони сприяли розвитку міського будівництва кін. XIX – поч. XX ст. З цегли та черепиці, що була виготовлена на заводах братів Мінаєвих, будувалися житлові будинки мешканців як Олександрівська так і навколишніх повітів. Брати Мінаєви – Данило, Дмитро та Олександр активно займалися доброчинністю, були меценатами. З їх допомогою побудовано було багато навчальних закладів, зокрема: жіночу гімназію та дитячий притулок ім. графині Канкриної. Також вони підтримували старообрядницьку громаду, сприяли виділенню земель-

них ділянок під забудову церкви чи поховання небіжчиків. Купці-старообрядці Мінаєви своєю економічною активністю зробили значний внесок у розвиток Катеринославщини: фінансували існування одновірців та їх церков, сприяли перетворенню губернії в один з промислових центрів Російської імперії, жертвували численні кошти на потреби благодійності. Підприємницька діяльність являє приклад органічною соціально-економічною еволюції, гідною наслідування в наші дні.

¹ Документы об отводе старообрядческому обществу участка на христианском кладбище для захоронения старообрядцев (заклучения земельной комиссии, переписка, заявления) за 1912 – 1913 гг. // Державний архів Запорізької області, ф.24, оп. 1, спр. 1910, 7 арк. Арк. 1.

² Там само.

³ Там само, арк. 2. зв.

⁴ Там само, арк. 5.

⁵ Там само, арк. 6.

⁶ Матеріали до багатотомного «Зводу пам'яток історії та культури України»: Запорізька область. – Кн.1. «Запоріжжя» / НАН України. Інститут історії України; Центр досліджень історико-культурної спадщини України. – К., 2016. – 350 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.history.org.ua/?libid=11022> (дата звернення 12.05.2020). – С.104.

References

Bahmutskij (Artemovskij) forum [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: <http://forum.art-bahmut.org/index.php?topic=1761.0> (data zvernennya 05.05.2020).

V Zaporozhe vzyalis za byvshij dohodnyj dom Minaeva. [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: <http://iz.com.ua/zaporoje/v-zaporozhe-vzyalis-za-byvivshiy-dohodnyiy-dom-minaeva> (data zvernennya 04.05.2020).

Gildijskie spiski kupcov i ih semej g. Aleksandrovska // Derzhavnij arhiv Zaporizkoyi oblasti, f.24, op. 1, spr. 479, 88 ark.

Dokumenty ob otvode staroobryadcheskomu obshestvu uchastka na hristianskom kladbishe dlya zahoroneniya staroobryadcev (zaklyucheniya zemelnoj komissii, perepiska, zayavleniya) za 1912 – 1913 gg. // Derzhavnij arhiv Zaporizkoyi oblasti, f.24, op. 1, spr. 1910, 7 ark.

Dokumenty o stroitelstve staroobryadcheskogo hrama v g. Aleksandrovske (postanovlenie, perepiska, shema) za 1905 god // Derzhavnij arhiv Zaporizkoyi oblasti, f. 24, op. 1, spr. 232, 9 ark.

Dokumenty po formirovaniyu spiskov lic, imeyushih pravo po nedvizhimomu imushchestvu i gildejskim svidetelstvam byt prisyazhnymi zasedatelyami vedomstva Ekaterinoslavskogo okruzhnogo suda (perepiska, spiski) za 1907 – 1912 gg. // Derzhavnij arhiv Zaporizkoyi oblasti, f.24, op. 1, spr. 1659, 74 ark.

Ignatusha O.M. Dzherela Derzhavnogo arhivu Zaporizkoyi oblasti do vivchennya suspilno-politichnih ta religijnih procesiv v staroobryadskomu seredovishi (HIH – HH st.) // Kulturologichnij visnik. Naukovo-teoretichnij shorichnik Nizhnoyi Naddnipyrianshini. – 2000 Vip. 6. – S. 38 – 43.

Karagodin A.I. Aleksandrovska-Zaporozhe: etapy gorodskoj vlasti / Sostavitel A. Emec. – Pologi: b.i., 2006. – 82 s.

Kolishnij pributkovij dim Minayeva, Zaporizhzhya [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: https://ua.igotoworld.com/ua/poi_object/67769_byvivshiy-dohodnyiy-dom-minaeva.htm (data zvernennya 05.05.2020).

Kolosova N.A. Osoblivosti mecenatskoyi diyalnosti moskovskih kupciv-staroobryadcev ta yih rol v kulturnomu rozvitku Rosiyi kincya XIX – pochatku XX stolittya // Aktualni problemi istoriyi, teoryi ta praktiki hudozhnoyi kulturi. – 2013. – Vip. 30. – S.96 – 103.

Materiali do bagatotomnogo «Zvodu pam'yatok istoriyi ta kulturi Ukrayini»: Zaporizka oblast. – Kn.1. «Zaporizhzhya» / NAN Ukrayini. Institut istoriyi Ukrayini; Centr doslidzhen istoriko-kulturnoyi spadshini Ukrayini. – K., 2016. – 350 s. [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: <http://www.history.org.ua/?libid=11022> (data zvernennya 12.05.2020).

Pavel Ivanovich Melnikov-Pecherskij [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: <http://www.gorbibl.nnov.ru/melnikov> (data zvernennya: 04.05.2020).

Taranec S.V. Socialna blagodijnist staroobryadcev u Rosiyi v HIH — na pochatku HH stolittya // Problemi istoriyi Ukrayini HIH — poch. HH st. – 2013. – Vip. 21. – S. 402 – 414.

Shahty i rudniki Donbassa. Industrialnaya fotografiya. Gornopromyshlennoe kraevedenie [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: https://www.donmining.info/2015/03/blog-post_9.html (data zvernennya 05.05.2020)

Shahnazarov O.L. Otnoshenie k sobstvennosti u staroobryadcev (do 1917 goda) // Voprosy istorii. – 2004. – № 4 – S. 53 – 70.

Received 19 May 2020

Accepted 15 June 2020